

LA VIL·LA ROMANA DE “EL MORO”

Autor: Carlos Blanco Fernández.

1. INTRODUCCIÓ

La presència física dels romans a la Península Ibèrica s'inicia cap a l'any 218 a.C. amb motiu de la II Guerra Púnica (218 a.C. - 201 a.C.) que enfrontà la República Romana i Carthago. L'espai geogràfic que avui coneixem com Catalunya va esdevenir la porta d'entrada de Roma a la Península. El domini romà sobre la costa catalana va assegurar-se gràcies a la derrota naval en aigües del Delta de l'Ebre (217 a.C.) de la flota púnica davant les esquadres romanes, conduïdes pels germans *Corneli Escipió*, i a la batalla d'*Hibera* (216 a.C.)¹ on els púnics tornaren a ser derrotats. Roma perllongà el seu domini en aquesta zona fins al final de la seva existència com estat, pels volts de l'últim quart del segle V de l'era present.

Des dels primers moments en què els romans s'instal·laren en aquestes contrades ens podem adonar de la gran importància que per a ells tenia el territori tarragoní, ja sigui des del punt de vista militar, estratègic o econòmic. Però és en aquest primer moment quan economia i diplomàcia convergeixen en l'aspecte estratègic-militar que ofereix el Camp de Tarragona. Des d'aquesta plana es pot controlar tota la navegació, que en època romana era de cabotatge, així com els camins que, aprofitant la Vall de l'Ebre, es dirigeixen cap a l'interior peninsular. A més a més, la terra que envolta Tarragona és, i fou, rica i fèrtil i ben bé podria abastir, en part, les legions romanes en lluita amb la població indígena de la Meseta. Per totes aquestes raons els nouvinguts creen un *praesidium* -petita guarnició militar, amb pocs legionaris, situada prop d'algun poblat per a controlar-los en cas de revolta- proper al *oppidum* íber de *Tarrakon*².

Així que avançava la conquesta romana sobre la península el *praesidium* de *Tarrakon* esdevingué una nova ciutat que en pocs anys va acollir tota la infraestructura burocràtica republicana de la nova província romana, anomenada pels itàlics *Hispania Citerior* (197 a.C.). Aquesta nova ciutat, sorgida d'un campament militar i de l'annexió d'un poblat íber, fou designada com a seu del representant del Senat Romà en la nova unitat territorial. La creació d'una divisió territorial no va conferir, en un primer moment, el rang de capitalitat per al nucli tarragoní sinó que fou donat a *Carthago*

Nova -actual Cartagena (Múrcia)-. Malgrat això, *Tarraco* aconseguí la capitalitat provincial pocs anys més tard.

Les referències escrites, compreses entre inicis del segle II a.C. fins l'esclat de les Guerres Civils -inicis del segle I a.C.-, sobre la zona d'influència tarragonina son ben poques. Això és degut, principalment, a què Roma es va veure immersa en diversos conflictes: En primer lloc les successives Guerres Macedòniques (200 a.C. - 168 a.C.), que suposaren la integració de la península helena en el món romà. En segon lloc tenim la III Guerra Púnica (149 a.C. - 146 a.C.) que comportà la destrucció de la ciutat de Carthago, que des de la batalla de *Zama* (202 a.C.) no fou més que una ombra del que va arribar a ser, a més de convertir-se en, el que en època medieval es va anomenar, feudatària i tributaria de la hisenda republicana.

Tot plegat, els autors llatins tractaren sobre fets que ells consideraven importants, primordialment fets de caire militar. D'*Hispania* només es fa referència a la Guerra contra els Lusitans de *Viriat* i els Celtibers a mitjans del segle II a.C. Des d'ençà fins a mitjans de la següent centúria quasi no hi ha constància escrita, amb excepció del període Sertorià (83 a.C. - 71 a.C.). Cap a l'any 45 a.C. es dóna al nucli de *Tarraco* el rang de colònia. No sabem la data amb exactitut, però gairebé tots els referents escrits i arqueològics des de llavors l'anomenen *Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco*. El rang de colònia comportà per a la ciutat una major presència de buròcrates, quasi a la manera imperial, a més d'esdevinir un model a seguir per a tots els pobles veïns ja que, alhora, va exercir d'instrument de difusió de la cultura i de l'organització romana entre els indígenes.

Les vil·les, segons la concepció romana, actuaven com una unitat de producció bàsica orientada cap a l'explotació agro-pecuària d'un determinat territori.³ Alhora, Percival ens dóna una nova definició en la que diu que una vil·la és un lloc en el camp, generalment, encara que no sempre, lligat a activitats agrícoles, en ocasions amb certes connotacions de relax i luxe, i que en gran part dels casos no només es tracta d'una casa sinó d'un grup d'elles.⁴

La *villae* tipus d'època imperial era formada per una *domus*, zona residencial de la casa on la major part de les habitacions són de caire domèstic, com el menjador (*triclinum*), l'atri (*atrium*), els dormitoris (*cubicula*),...; per una altre part de caire rústic -generalment un grup d'estructures destinades a les tasques agrícoles, com estabulacions (*stabulum*), sitges, grans tines (*dolia*), magatzems pels estris de treball,...- i per totes les terres (*ager*) que integraven la totalitat de la propietat agrícola (*fundus*).⁵

Els grans contingents militars i l'aparell polític-administratiu de la Hispània Romana requerien d'uns subministraments regulars per a la seva manutenció. Hem de veure el naixement de les grans propietats agrícoles⁶ com a conseqüència d'aquest caràcter proveïdor.

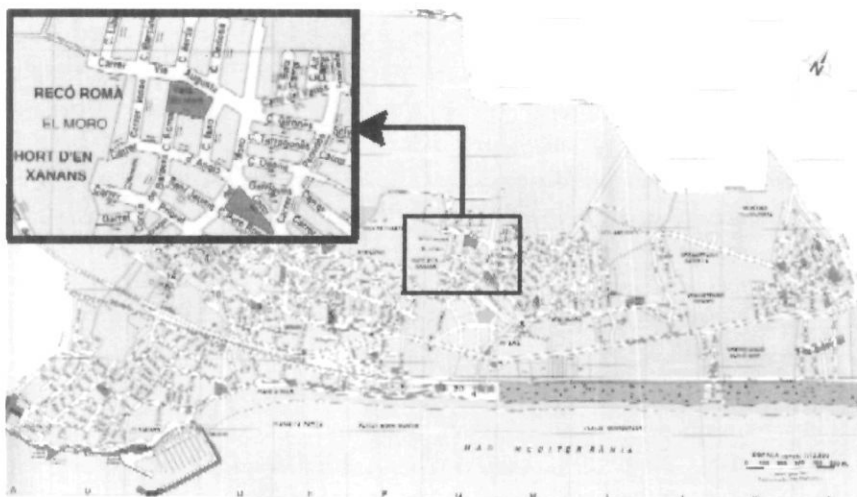
Posteriorment, i amb l'arribada de l'Imperi en detriment de la centenària República (tercer quart del segle I a.C.), la propietat agrícola desenvolupa un caire més domèstic que el que tenia fins llavors. D'aquesta manera sorgeixen les grans cases de camp estretament lligades amb les altes jerarquies del govern provincial, les quals acostumaven a passar llargs períodes a la colònia de *Tarraco*.⁷ Eren veritables mansions inserides dins el medi rural pròxim a Tarragona. A les *domus* disposaven de grans comoditats i eren realitzades amb peces i materials de gran luxe (marbres, mosaics, grans estàtues,...). També es caracteritzaven per una gran complexitat estructural, sempre en relació amb l'estatus social del seu ocupant. La Vil·la romana dels Munts respon a aquest tipus de vil·la.

2- LA VIL·LA ROMANA DEL MORO (Torredembarra)

La Vil·la Romana del Moro és emplaçada en l'extrem nord-oriental de l'actual terme municipal de Torredembarra (Tarragonès) i propera als límits amb la Pobla de Montornès i de Creixell, allunyada del nucli urbà de la Torre. És situada a uns 700 metres de la línia de costa i a uns 14 quilòmetres del que en època romana fou la capital de la *Hispania Citerior*.

El complex arqueològic fou bastit sobre un petit pujol, avui en dia inapreciable degut al "boom" constructor dels últims anys, dominant un fèrtil territori. El territori que explotava ja era d'interès en èpoques anteriors a l'arribada dels romans, s'han trobat restes de sitges ibèriques a la Pobla de Montornès així com restes d'un poblat ibèric, dins el mateix municipi, en un dels promontoris que dominen la plana del Gaià.⁸ A més a més, i com a resultat d'unes recents cates arqueològiques, sembla que hi va haver un altre poblat ibèric en un tossal proper a la Riera de Gaià.⁹

Segons l'article d'en Valls i Guasch¹⁰, observant el mapa que ens facilita, podem veure el suposats emplaçaments dels típics aiguamolls costaners en època antiga. Segons el mapa hi ha dos grans bassals, un just al sud de la vil·la, i un altre, més gran i més allunyat, que ocuparia una ampla banda de costa, concretament des de *El Roquer* (al sud-oest) fins més enllà de la platja de Creixell (a l'Est). D'aquest últim encara es conserva una petita part, entre Torredembarra i Creixell, coneguda actualment com *Els Muntanyans*.

Pocs metres al sud de la Vil·la passava la *Via Heràclia*, que en època imperial fou coneguda com *Via Augusta*, era una de les vies fonamentals per a la comunicació entre Roma i les seves possessions més occidentals.¹¹ L'emplaçament tant proper de la Vil·la vers la *Via Heràclia* ens indica un fàcil accés dels productes de la partida del Moro no sols al mercat que oferia *Tarraco* sinó que bé podria ser que part de la producció vilatana fos destinada a l'exportació degut a la seva proximitat amb el port de Tarragona. Certament la Vil·la no és petita, és, com defineix Esmeralda Terré, "...de tipus mitjà..."¹², així doncs, per què rebutjar la possibilitat d'una mínima activitat exportadora?

A mitjans del segle XIX Buenaventura Hernández Sanahuja, director del *Museo Arqueològic Provincial de Tarragona*, ja va mostrar un cert interès per la partida del Moro encara que no coneixem amb exactitud en que va consistir aquest interès ni les seves visites a les restes arqueològiques.¹³

Des de la visita d'Hernández Sanahuja fins a les següents activitats arqueològiques realitzades en el recinte van haver de passar, aproximadament, uns cent anys. No va ser fins la dècada dels cinquanta, d'aquest segle, quan Nogués i Ferrer, un altre director del *Museo Arqueològic Provincial*, dóna noves notícies sobre el Moro realitzant un croquis de les restes destacant, en especial, l'edificació coneguda, popularment, com *La Tartana*.¹⁴

Arribat l'any 1.968 Manuel Berges, un altre director de l'Arqueològic, va realitzar unes prospeccions per a determinar l'extensió del jaciment. D'aquests treballs no es té constància de cap memòria.¹⁵

Durant 1.981 i 1.982 es van realitzar tasques de neteja i consolidació de les estructures conegudes així com d'excavació en nous espais del recinte.

Fins 1.991 el jaciment ha restat obert a tothom que per allà passés, així, i amb el propòsit de preservar el que molt poca gent sap el que és i on és, l'Ajuntament de Torredembarra va posar una tanca metàl·lica per tot el perímetre de la finca on es troben les restes.¹⁶

Durant el més d'agost de 1.994 es realitzaren nous treballs arqueològics dins les ofertes de camps de treballs d'estiu per a joves del Departament de la Joventut de la Generalitat de Catalunya. Els treballs d'aquesta campanya es centraren, principalment, en la neteja, adequació, dibuix i excavació de les cambres pertanyents al conjunt termal, que ja havien sigut prospeccionades per Manuel Berges en l'any 1.968.¹⁷

Actualment el recinte roman tancat ple de matolls la qual cosa impedeix observar les restes més enllà de la tanca, a excepció de la *Tartana*, que si es apreciable des dels carrers *Roma* i *Via Augusta*.

Gràcies a les diferents campanyes arqueològiques realitzades fins ara sabem que la Vil·la té dues fases constructives ben diferenciades:

- **Fase I:** És la fase més antiga, correspondria al moment de la seva primera ocupació. Segons els especialistes, aquesta fase fou edificada entre les acaballes del segle II a.C. i inicis del segle I a.C. Aquesta datació s'ha fet en base a paral·lelismes entre alguns dels elements apareguts al Moro amb d'altres similars trobats en altres jaciments.

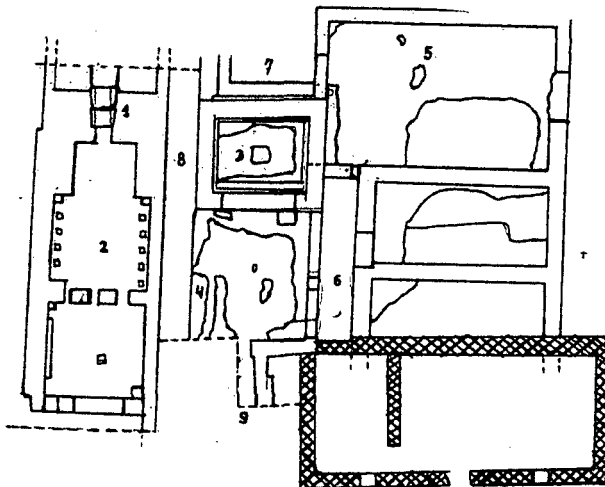
Aquesta fase s'ha identificat com la part residencial de la vil·la. Fou construïda basant-se en l'alternància entre petits carreus amb argila i grans blocs de pedra als angles. L'*opus signinum* -generalment formigó acompanyat d'una mínima decoració geomètrica feta amb tessel·les de marbre blanc- predomina al paviment alhora que el peristil constava de capitells d'ordre toscà. El conjunt d'aquests elements ens fa pensar que som davant una vil·la que gaudia de cert luxe.¹⁸

- **Fase II:** La segona fase és, en realitat, una reforma a gran escala de l'anterior. La nova etapa va provocar que algunes de les estances de la primera abandonessin la seva funció original i que d'altres passaren a ser secundàries dins el context de la *villa*. La reforma es va dur a terme en època augustea -finals del segle I a.C. i inicis del segle I d.C.-. Va consistir principalment en construir una nova estança més ampla, en afermar algunes parets, i probablement, la transformació d'un conjunt termal anterior. Malgrat que la reforma va ser realitzada quasi cent anys després de la primera edificació la tècnica constructiva segueix sent la mateixa, i sorprenentment, realitzada de manera més tosca que la del segle II a.C.¹⁹

Després de fer una visió global sobre la planimetria del jaciment podem distingir dos sectors diferenciats: un situat en el centre i al Nord-Est del recinte, que correspon al sector residencial, i un altre al Sud-Oest, integrat per un conjunt termal així com per la zona de serveis de la casa.²⁰

Del sector residencial coneixem poques coses, només que fou construït a la manera itàlica, amb un atri central amb funció de nexa entre totes les dependències de la casa.²¹

El que sí coneixem en profunditat és el conjunt termal, encara que algunes estances reben diferents interpretacions depenent de l'autor. Tot seguint el dibuix de la planta que ens dóna Terré l'entrada principal (9) al conjunt es faria pel Sud. En entrar, l'usuari de les termes aniria al *apodyterium* (5), una estança dedicada a ser el vestuari, mitjançant un passadís (6). Les parets de l'*apodyterium* són fetes amb la tècnica de l'*opus incertum* -grans blocs de pedra irregular- amb un revestiment d'estuc. El paviment és fet amb tesselles de color blanc i formigó -*opus signinum*-.²² Terré havia identificat la estança número 6 com un possible *frigidarium* -piscina d'aigua freda- però les excavacions de 1.994 semblen decantar-se més per l'opció de que es tracta de l'*apodyterium* del conjunt. El passadís (6) que comunica l'entrada principal (9) amb el vestuari (5) és fet i decorat igual que l'*apodyterium* (5).²³

LLEGENDA:

- 1. Praefurnium — 2. Caldarium — 3. Frigidarium (Tartrana) — 4. Frigidarium
- 5. Apodyterium — 6. Passadís — 7. Comunes — 8. Passadís — 9. Entrada Principal
- 10. Tepidarium — XXXX. Masia s. XVIII

FONTS:

Planimetria: TERRÉ, E., La vil·la romana del Moro (Torredembarra), dins de "Utilització de l'aigua a les ciutats romanes", editat per la Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993. pàg. 81.

Interpretació:

PIÑOL I MASGORET, LL, Informe de les excavacions realitzades amb els camps de treball a la vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra, Tarragonès), document inèdit dipositat en el Patronat de Cultura de Torredembarra, Tarragona, 1.994.

A la dreta del passadís (6) hi havia dues habitacions, de les quals es desconeix la seva funció original, molt assolades degut que en el segle XVIII es va construir una masia just damunt.

A la esquerra del mateix passadís (6) trobem una estança de planta quadrangular amb dues pavimentacions de moments diferents, la més antiga és feta amb calç i la més moderna és un mosaic, del que es conserva una petita part. El mosaic és fet amb petites tesselles en blanc i negre que en conjunt formen un motiu floral.²⁴ Lluís Pinyol ens assegura, després de les excavacions de 1.994, que es tracta del *frigidarium* del conjunt termal. El *frigidarium* era una estança, generalment més gran que la resta, que disposava d'una piscina d'aigua freda. Segons el costum romà el bany s'iniciava en el *frigidarium* per després passar al *tepidarium* -piscina d'aigua tèbia- i tot seguit acabar en el *caldarium*. Una vegada arribat al *caldarium*, i després de gaudir la instal·lació, es tornava al començament passant i emprant de nou el *tepidarium* i el *frigidarium*.

La *Tartana* (3) té una planta quadrada, amb els murs fets amb grans blocs irregulars de pedra, encofrats -*opus incertum*- i revestits, interiorment, amb morter -*opus signinum*-. La coberta té una volta feta de formigó.²⁵ Al centre d'aquesta volta hi ha una obertura circular que segurament disposava d'un disc de ceràmica o metall per a regular l'entrada de llum.²⁶ E. Terré creu que la *Tartana* correspon al *tepidarium* del recinte, mentre que Pinyol defensa que es tracta del *frigidarium*, és a dir, com una continuació de l'estança número 4. De totes maneres, fos quina fos la seva funció original, avui dia podem constatar que no sempre fou utilitzada com a sala de bany sino que durant un cert temps fou emprada com una cisterna per emmagatzemar aigua.²⁷

Entre la zona d'aigües fredes i la d'aigües calentes del conjunt es trobava un altre passadís (8) que les aïllava i les comunicava alhora, és a dir, el passadís aïllava la calor i permetia a l'usuari del conjunt termal arribar al *tepidarium* (10) des de la piscina d'aigua freda (4).

El *tepidarium* (10) és una sala més petita que el *frigidarium*, feta així per poder retenir la calor i mantenir la temperatura de l'aigua. Actualment només es conserva a nivell d'*hipocaustum* -conduccions per on passava l'aire calent que sortia del forn i que es trobaven sota el paviment per escalfar la sala i l'aigua-.

L'estança que segueix immediatament al *tepidarium* (10) es suposa que és el *caldarium* (2) degut a que és molt pròxim al forn. Té les mateixes dimensions que el *tepidarium* (10). En aquesta sala és on es prenién els banys d'aigua calenta i els banys de vapor. Generalment, al *caldarium* es trobava el *laconicum* -on hi havia un recipient circular (*labrum*) on restava amb l'aigua per a les ablucions-, un *sudatorium* -lloc on es prenién els banys de vapor. El vapor s'aconseguia en vessar aigua freda sobre el terra que era calent degut a l'escalfor produïda per l'hipocaust- i l'*alveus* -banyera d'aigua calenta-.

En aquestes dues últimes estances, per banys tèbis i calents, encara es conserva part de la canalització de sotaterra, feta amb *tegulae*, que conduïa el foc provinent del *praefurnium* (1). D'aquest forn només coneixem la sortida de l'aire ja que la resta fins el moment no s'ha excavat.

Darrera la *Tartana* (3) es troben el que es suposa que són les comunes (7). És un espai de petites dimensions al que només es pot accedir des del *frigidarium* (4 i 3). Al voltant del seu mur meridional, i després per l'oriental, s'ha trobat una canalització que servia com a desguàs de la piscina de la *Tartana* (3). Aquesta piscina disposava, en el terra, d'una tapa de clavegueram de forma circular feta en marbre i decorada.²⁸

3 - CONCLUSIONS

a) Primers Habitants de la Vil·la del Moro.

Si durant la primera meitat del segle II a.C. Roma havia mostrat interès per conservar els *oppida* ibers amb la finalitat de reaprofitar-los pel seu sistema fiscal, a la segona meitat de la mateixa centúria les pautes canviaren, sorgint entre la *nobilitas* romana una voluntat transformadora pel que fa referència a l'explotació del territori. Això va ser degut a que les guerres de conquesta finalitzaren en aquesta època -conquestes de la Meseta, Illes Balears i de la Gàl·lia mediterrània-.

A mitjans del segle II a.C. molts *oppida* són abandonats, pocs són els que desapareixen violentament, i comencen a aparèixer per tot el territori català jaciments rurals dispersos. La historiografia clàssica sempre ens ha dit que les vil·les republicanes foren ocupades per colons itàlics. Actualment

alguns autors proposen una nova teoria. Aquest nou plantejament propugna una idea més d'autoctonisme que no pas de foranisme pel que fa a l'explotació territorial, és a dir, la idea de que van venir una gran quantitat de colons itàlics a explotar l'espai hispà no és del tot certa. Malgrat que és veritat que van venir colons itàlics a la península aquesta arribada no fou de forma generalitzada, llavors, si la immigració d'origen itàlic fou mínima ¿cóm expliquem la gran^d generalització d'establiments rústics per terres catalanes?. Amb aquesta pregunta arribem al gran postulat d'aquests nous corrents que circulen dins la historiografia, és a dir, amb el que podríem anomenar Teoria o fenomen del Reassentament.²⁹

Segons aquesta innovadora hipòtesi els ibers van abandonar els *oppida* originaris, dalt dels turons, i es van traslladar bé als *oppida* capitals, que si van continuar i que posteriorment molts d'ells van esdevenir ciutats romanes, o bé al pla. Aquells que baixaren al pla adoptaren a la família com a eix bàsic d'explotació, mentre que en època anterior l'eix fonamental era la pròpia comunitat.

Tant l'arqueologia com la numismàtica, dins l'àmbit català, semblen confirmar la hipòtesi del procés de reassentament. L'arqueologia ens mostra que els nivells d'ocupació dels *oppida* finalitzen en la segona meitat del segle II a.C. Alhora, la numismàtica ens mostra com les monedes ibèriques que continuen en circulació són aquelles que pertanyen a seques d'*oppida* capitals, és a dir, d'aquells centres poblacionals que degut al procés anteriorment mencionat han sortit més enfortides demogràficament. El sistema monetari ibèric era un calc del sistema romà, els indígenes tenien monedes d'argent desde meitats del segle II a.C -còpia del denari romà, encunyada de manera més irregular i destinada per a grans pagaments a l'Estat Romà- i de bronze des de començaments de la segona centúria a.C. -còpia de l'as itàlic encunyada de manera més regular i generalitzada que la moneda d'argent, dedicada a pagar tributs i, alhora, com element censatari per a calcular la riquesa individual-. Estem, per tant, davant una progressiva monetarització de la societat ibèrica. Durant la segona meitat del segle II a.C. Roma comença a introduir el denari propiament romà per via privada i no oficial, és a dir, mitjançant comerciants, soldats i pels pocs colons que van arribar a la Península. La introducció del denari romà en el món ibèric és un fet important perquè va provocar un canvi en el sistema de tributació tradicional així com una accentuació del procés de monetarització de la societat ibèrica iniciada unes dècades abans.

Molts dels nous assentaments rurals foren construïts en base a la manera romana, per aquesta raó la historiografia clàssica identifica aquests assentaments com vil·les republicanes ocupades, des de primera època, per colons itàlics. Les veus discrepants de la teoria tradicional defenen un món en el que l'arribada de colons romans a l'espai hispànic fou mínima, i que si es van construir aquests centres rurals a la manera itàlica va ser degut al procés de romanització del territori. Els indígenes, i en especial les èlites locals, s'integraren dins el sistema i la societat romana copiant i imitant tot el que Roma generava.

A començaments del segle I a.C. el procés de creació de nous nuclis rurals continua alhora que s'introdueix en aquestes terres el cultiu de la vinya. Aquesta actuació va lligada amb la generalització dels *dolia* –vasos grans de terra cuita del tipus tenalla que empraren els romans per l'emmagatzament de vi, oli, gra,...- en detriment de les sitges, més pròpies de la tradició ibèrica.

Davant tot això no és difícil pensar que quelcom semblant passés a Torredembarra. L'*oppidum* de la Pobla de Montornès, part d'ell o només l'elit local, va poder abandonar el seu centre residencial habitual i baixar fins el pla per a millorar l'explotació agrícola i aprofitar la proximitat de la millorada xarxa viària. Durant la primera meitat del segle I a.C. es produeix una reforma important en el territori del sistema de calçades. Aquesta actuació corrobora la voluntat transformadora de la *nobilitas* dirigent de l'època.

b) L'Origen de l'Aigua.

La presència d'un conjunt termal i la funció agrícola de la vil·la ens planteja una qüestió lògica: d'on provenia l'aigua emprada a la Partida del Moro?

Sembla ser que l'aigua per a les termes s'aconseguia de la font que hi ha al turó de l'Ermita de Santa Maria de la Pobla de Montornès. L'arqueologia sembla confirmar aquest origen perquè s'han trobat part de la canalització per on circulava l'aigua en les terres properes a la Vil·la.³⁰ El broll raja dins el terme de la Pobla i de ser certa la interpretació donada a les restes aquesta hauria de tenir una longitud aproximada de 2 a 2,5 quilòmetres.

De tota manera, quasi tothom sap que hi ha una gran quantitat d'aigua en el nostre subsòl i fins fa poc s'extreia mitjançant sínies, algunes encara existents actualment. Lògicament, l'aigua del subsòl juntament amb l'aigua de les pluges no eren pas destinades al complex termal sino que eren emprades per a regar les propietats de la vil·la.

En Manuel Berges, parlant de la Vil·la romana dels Munts, deia que l'aigua l'aconseguien no només dels pous sino també del riu Gaià per mitjà d'un aqüeducte.³¹ Jordi López afirma que en el cas de que hagués hagut un aqüeducte des del Gaià fins els Munts tindria una longitud d'uns 9 quilòmetres, perquè per aconseguir el nivell necessari l'aigua s'hauria d'agafar entre la Riera i Ardenya.³² Amb tot, podem observar que si ja en els Munts és perillós parlar de que l'aigua podria provenir del Gaià sembla poc versemblant dir el mateix de "El Moro".

c) La fi de la Vil·la del Moro.

Segons tots els indicis, sembla ser que la Vil·la romana del Moro desapareix o, més ben dit, deixa de ser explotada durant els últims anys del segle I d.C. o a començaments del segle II d.C., començaments d'època antonina (96d.C. – 192 d.C.). Si el complex havia nascut a mitjans del segle II a.C. com a conseqüència del procés colonitzador del territori portat a terme pel poder romà, sembla ser que la seva fi coincideix amb la presència de vil·les cada cop més sumptuoses i luxoses, propiciades per la reorganització augustea en el hinterland tarraconense.³³

La Vil·la dels Munts és l'exemple més clar de vil·la sumptuosa i luxosa més propera a Torredembarra. Aquest complex arqueològic és situat en un turó sobre la costa al terme municipal d'Altafulla, molt propera al límit amb Torredembarra. Es tracta d'una vil·la que, segons els arqueòlegs que allà han treballat, fou bastida en època de Claudi (41 d.C. – 54 d.C.)³⁴ encarregada per algun ric personatge de la florent *Tarraco* i lligada als alts funcionaris imperials de la província.³⁵ Altres hipòtesis proposades per autors més antics postulen que la Vil·la dels Munts fou un conjunt termal-religiós o de termes-casa de joc degut a que té tres conjunts termals de gran tamany, una característica no gaire corrent per ser unes termes privades.³⁶

El que sembla segur és que la Vil·la romana del Moro en cap cas va ser abandonada violentament, almenys no hi ha constància arqueològica de nivells d'ocupació amb senyals de destrucció.

És de suposar que l'abandonament de la Vil·la respon a raons de concentració de l'*ager* en poques mans, com s'ha detectat en aquesta època en altres zones de la *Citerior*,³⁷ possiblement en favor dels Munts. En època dels *antonins* (96 d.C. – 192 d.C.) la concentració de la propietat agrària era un fet. Aquest procés ja es va iniciar en època *Julio-Claudia*. La concentració de la propietat sobre la terra va enfortir tant a les oligarquies municipals com a les imperials, pel que els petits propietaris es veien obligats, cada cop més, a vendre la titularitat parcel·lària a aquestes grans oligarquies.³⁸

BIBLIOGRAFIA :

- AGUILAR, A., *Avanç preliminar a l'estudi dels cadastres romans a la comarca del Vallès*, dins "*Estudios de la Antigüedad*", 6/7, Bellaterra, 1.994.
- AQUILUÉ i ABADIAS, X., *El poblament dispers als voltants de Tarraco*, (Guia Arqueològica Tarraconense, 18), dins "*Revista del Diari de Tarragona*", Tarragona, 1.987.
- BERGES SORIANO, M., *Nuevo informe sobre Els Munts*, editat per *Estudis Altafullencs*, nº 1, Tarragona, 1.977.
- DASCA i ROIGÉ, A. i ROVIRA i SORIANO, J., *Aproximació a la investigació de la història antiga del Baix Gaià i conclusions de l'estudi del món indígena i el seu procés evolutiu des de l'arribada dels romans fins a les invasions del segle III d.C.*, editat per *Estudis Altafullencs*, Tarragona, 1.991.
- KEAY, S. J., *Processes in the Development of the coastal communities of Hispania Citerior in the republican period*, dins de "*The Early roman empire in the West*" de BLAGG-MILLET, Oxford, 1.990.
- LÓPEZ, J., *Les termes inferiors de la Vil·la romana de Els Munts*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per la Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993.
- MANGAS, J., *Hispania Romana*, dins de "*Historia de España, dirigida por Manuel Tuñón de Lara*", vol. I, editorial Labor, Barcelona, 1.987.
- MAYER, M. i RODÀ, I., *La romanització de Catalunya. Algunes qüestions, Protobistòria Catalana*, 6è C.I.A.P. (1.984), Puigcerdà, 1.986.
- OLESTI VILA, O., *El territori del Maresme en època republicana (s. III - I a.C.): Estudi de l'Arqueomorfologia i Història* (Premi Iluro 1.994), Mataró, 1.995.
- OLESTI VILA, O., *El origen de las villae romanas en Cataluña*, en premsa, 1.997.
- PERCIVAL, J., *The roman villa*, B.T. Batsford Ltd., London, 1.976.
- PIÑOL i MASGORET, LL., *Informe de les excavacions realitzades amb camps de treballs a la Vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra, Tarragonès)*, document inèdit dipositat en el Patronat de Cultura de Torredembarra, Tarragona, 1.994.

- TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra), un exemple del poblament rural al Camp de Tarragona*, dins de "Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana", Granollers (Museu de Granollers), 1.987.
- TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra, Tarragonès), Butlletí Arqueològic*, nº 12, 1.990.
- TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "Utilització de l'aigua a les ciutats romanes", editat per la Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993.
- VALLS i GUASCH, A., *La Via Augusta al seu pas per la Torre*, revista *La Sínia*, I (juliol 1.993), Torredembarra, 1.993., Torredembarra, 1.993.

NOTES

- (1) La batalla d'*Hibera*, segons les fonts escrites, va succeir en el marge esquerre del riu Ebre, i no a Tortosa, tal com defensaven algunes teories, ja que la ciutat de Tortosa fou fundada de nova planta en època augustea. La confusió en l'emplaçament de la batalla és degut a la denominació romana de la ciutat de Tortosa -*Municipi Hibera Dertosa*- que incorpora el terme *Hibera* fent clara al·lusió al riu Ebre.
- (2) Fa uns quants anys que era moda, dins la historiografia, anomenar a aquest *oppidum* com *Cissa*. Avui en dia la idea més generalitzada és que l'*oppidum* de *Cissa* fou un *oppidum* proper a l'actual ciutat de Tarragona i que el precursor de la vella Tarraco fou l'*oppidum* de *Tarrakon*.
- (3) AQUILUÉ i ABADIAS, X., *El poblament dispers als voltants de Tarraco*, (Guia Arqueològica Tarraconense, 18) dins de *Revista del Diari de Tarragona*, 1.987, pàg. 147.
- (4) Traducció lliure feta per l'autor de l'original en anglès. PERCIVAL, J., B.T. Batsford Ltd., London, 1.976, pàg. 13.
- (5) PERCIVAL, J., *Op. cit.*, pàg. 14.
- (6) TERRÉ, E., *La Vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra), un exemple de poblament rural al Camp de Tarragona*, dins de "Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana", Granollers (Museu de Granollers), 1.987, pàg. 223.
- (7) AQUILUÉ i ABADIAS, X., *Op. cit.*, pàg. 149.
- (8) DASCA i ROIGÉ, A. i ROVIRA i SORIANO, J., *Aproximació a la investigació de la història antiga del Baix Gaià i conclusions de l'estudi del món indígena i el seu procés evolutiu des de l'arribada dels romans fins a les invasions del segle III d.C.*, Centre d'estudis d'Altafulla, Tarragona, 1.991, pàg. 19.
- (9) DASCA i ROIGÉ, A. i ROVIRA i SORIANO, J., *Op. cit.*, pàg. 20.
- (10) VALLS i GUASCH, A., *La Via Augusta al seu pas per la Torre*, revista *La Sínia*, I (juliol 1.993), pàg. 14.

- (11) La *Via Heràclia/Via Augusta* anava des de *Gades* (act. Cádiz) fins a la ciutat de Roma, tot resseguint el litoral mediterrani de la Península Ibèrica, del Migdia Francès y la costa italiana del Tirrè.
- (12) TERRÉ, E., *La Vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra), un exemple de poblament rural al Camp de Tarragona*, dins de "*Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*", Granollers (Museu de Granollers), 1.987, pàg. 218.
- (13) DASCA i ROIGÉ, A. i ROVIRA i SORIANO, J., *Op. cit.*, pàg. 20.
- (14) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 80.
- (15) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 80.
- (16) PIÑOL i MASGORET, LL., *Informe de les excavacions realitzades amb camps de treball a la vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra, Tarragonès)*, document inèdit dipositat en el Patronat de Cultura de Torredembarra, Tarragona, 1.994, pàg. I.
- (17) PIÑOL i MASGORET, LL., *Op. cit.*, pàg. I.
- (18) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra), un exemple del poblament rural al Camp de Tarragona*, dins de "*Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*", Granollers (Museu de Granollers), 1.987, pàg. 221.
- (19) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra), un exemple del poblament rural al Camp de Tarragona*, dins de "*Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*", Granollers (Museu de Granollers), 1.987, pàg. 221.
- (20) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 80.
- (21) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 80.
- (22) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 82.
- (23) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 82.
- (24) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra), un exemple del poblament rural al Camp de Tarragona*, dins de "*Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*", Granollers (Museu de Granollers), 1.987, pàg. 219.
- (25) Aquesta volta encara es conserva, juntament amb dues parets laterals que l'aguanten en l'aire. Per aquesta raó, popularment, s'ha anomenat la *Tàrtana* degut a la seva semblança amb el carruatge. El mateix succeeix a la Vil·la romana dels Munts (Altafulla) ja que es conserva un dipòsit d'aigua amb la mateixa estructura.
- (26) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 81.
- (27) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra), un exemple del poblament rural al Camp de Tarragona*, dins de "*Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*", Granollers (Museu de Granollers), 1.987, pàg. 219.
- (28) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 82.
- (29) OLESTI VILA, O., *El origen de las villae romanas en Cataluña*, en premsa, 1.997, pàg. 17.
- (30) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra)*, dins de "*Utilització de l'aigua a les ciutats romanes*", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 82.

- (31) BERGES SORIANO, M., *Nuevo informe sobre els Munts*, editat per Estudis Altafullencs, nº 1, Tarragona, 1.977, pàg. 33.
- (32) LÓPEZ, J., *Les termes inferiors de la Vil·la romana dels Munts*, dins de "Utilització de l'aigua a les ciutats romanes", editat per Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 1.993, pàg. 78.
- (33) TERRÉ, E., *La vil·la romana de "El Moro" (Torredembarra), un exemple del poblament rural al Camp de Tarragona*, dins de "Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana", Granollers (Museu de Granollers), 1.987, pàg. 222.
- (34) BERGES SORIANO, M., *Op. cit.*, pàg. 28.
- (35) AQUILUÉ i ABADIAS, X., *Op. cit.*, pàg. 152.
- (36) BERGES SORIANO, M., *Op. cit.*, pàg. 29.
- (37) LÓPEZ et alii 1.987, A. López, R. Batista, M. Zucchitello, *La producción vitivinícola de la Tarraconense, algunos ejemplos sintomáticos*, dins "El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental", Badalona, 1.987.
- (38) MANGAS, J., *Hispania Romana*, dins de "Historia de España, dirigido por Manuel Tuñón de Lara", vol. 1, editorial Labor, Barcelona, 1.987, pàg. 310.